

Людина

КОЛЬОРОВІ УЛАМКИ ВСЕСВІТУ

Уляна ГЛІБЧУК

Фото Олега ДИКАНЯ

Коли при першій зустрічі я склала Анатолію Дімарову, що колись читала його повість «На коні й під конем»... Пригадую: літній день жовтогогарячого кольору. Залита сонцем сільська крамниця. Дух карамелі та оси з їх рівномірним джигачанням. На дерев'яних полицях підпалають лимонні цукерки. Засмагли дитячі личка; жадібні ручки протягують п'ять копійок... Це був, мабуть, той світ дитинства, у якому могла відпочити душа письменника. Світ, де можна було знехтувати дерев'яними циркулями соцреалізму.

Анатолій Андрійович розсміявся: «Чому всі читають тільки цю дитячу повість...» Можна зрозуміти іронію письменника, який у послужному списку має щонайменше п'ятитомник художніх творів.

Спочатку була газетярська праця. На початок Другої світової Дімаров ще й двадцяти не було. У визволеному Києві працював у «Радянській Україні», потім доля закинула на Волинь. Належав до покоління, якому добре промили мізки колективізацією, електрифікацією, «життя стає краще, життя стає веселіше». Коли Анатолій Андрійович діставав редакційне завдання написати щось про життя волинських колгоспників, він не ставив собі зайвих запитань. Дотримуючись закону жанру і не помилувався. Все це мало приблизно такий вигляд: журналіст обирає умовно передовий колгосп. В управлінні йому рекомендують багатодітну сім'ю, в котрій господар, лоськи і сини працюють на благо радянської влади. Дізнавшись, що все сімейство за один трудовий отримує приблизно 30 кг зерна, у газетному опусі пише: мовляв, кожен член сім'ї в колгоспі «Червоне дишло» заробляє щодня по 30 кг зерна. Уявляйте, які «заможні» були волинські колгоспники? Не думаю, що журналіст Анатолій Дімаров свідомо прагнув вєсти в оману радянське суспільство... Це виходило якось само собою, автоматично. Тому не дивно, що з'явилася повість «Госп і Волинь», а далі ще щось подібне у пролетарсько-колгоспному жанрі... Зате прийняли до Спілки письменників і дуже хвалили. Анатолій Андрійович згадує всю цю минувшину з гумором. У літньому віці вважав би ганьбою щось пере-

кручувати, підмальовувати і вдавати за себе героя...

Але такий «творчий метод» став набридати. Дімаров спробував оминуть соцреалізм і вдавув у сімейну тематику. Написав романи «Його сім'я» та «Ідол». Реакція радянської критики не забарилася: «Де Дімаров знайшов такі сім'ї? Куди дивилася комсомольська організація?» Але було пізно. Письменник відчув смак творчості. Надалі не міг уже брехати ні про колгоспний рай. Замислив велике полотно: «І будуть люди» та «Біль і гнів». Діалогію, яка б охопила дореволюційний час та Другу світову війну. Йому не потрібно було напружувати фантазію і щось вигадувати. Перед очима Полтавщина, хутір Гаразски... Там минуло дитинство, звідти мама, вхопивши на руки двійко дітей, серед ночі рятувалася од «благодійників». Батько сказав: «Втікай світ за очі — прийдуть розкуркулювати». Більше з ним не зустрічався. Мама знала, що дітям розкуркулене життя не буде. Знайшла свідків і через суд записала дітей на своє дівоче прізвище. Про батька навіть згадувати заборонили. Тільки повторювала, наче заворожена: «Батько ваш помер».

Першу книгу діалогі доводило видавати. Врешті прителі письменники порадили: «Якщо хочеш, щоб пішло, викинь оте й оте»... Жити треба, тому «оте й оте» потягнуло на добру третину роману. Видали. Але без розгромних рецензій. Далі вийшло продовження, про війну — «Біль і гнів». Хоч теж «багато кісів викинуто і до кіса перекирено». Про 37-й рік не пиши, про розгромні поразки Радянської армії на початку війни не пиши... За другу частину діалогі Дімаров став лауреатом Шевченківської премії. Про існування першої навіть не згадували.

Коли на початку дев'яностих видавництво «Дніпро» запропонувало видати п'ятитомник Дімарова, він сказав: «Не видавайте цей п'ятитомник. Натомість запропонуйте перевидати діалогі. У повному обсязі. Я все відновлю». Далі була каторжна робота. Шоранку підійом о четвертій годині... Це ж яка праця тільки відруки дев'ятсот сторінок переписати! Натхнення — то панські за-

бавки. Ось уже підписали до друку і вже навіть папір підготовлений... Але не судилося. Прийшов хтось із відомих класиків зі скаргою, що мало його друкують. Мабуть, скаржився переконливо, оскільки приготовлений для

Анатолій Дімаров

Дімарова папір пішов на потребу класика. Анатолію ж Андрійовичу на невизначений час лишилися дірка від бублика — сигнальний примірник. Підозрюю, що цей «бублик» може плавню перекотитися у вічність... Письменник не жаліється. Хоч «наші скоробатки не поспішають», він доводив затребуваній діаспорсько громадою. Має видання французькою та англійською мовами. Щоправда, вже й забув, що то значить — гонорар за книгу... Але натто не сумує. Ніколи не був багатим письменником. Не має ні бажанья, ні звички до розкошів. Квартира звичайна, без фетишів на кшталт шкіряних диванів і амблєвання червоним деревом. Але є те, що миттєво надає їй чіткої індивідуальності: дивовижна колекція каменів. В основному агати. З ними пов'язано дуже багато... Дімаров розповідає.

Усе почалося відтоді, як горезвісному Маланчуку потрапила на очі книжка «І будуть люди». Хтось із доброзичливців підсунав... Секретар ЦК КП України з ідеологі «прославився» тим, що викинув із «Кобзаря» цілий цикл віршів, які ніяк не натягувалися на копил філософії атеїзму, і тим, що зіпсував долю не одному українському письменнику. Відчувши крамолу, прирік: «Нехай Дімаров походить у чорному тілі...» На довгих п'ять років про фак доведеться забути, як і про підробітки у журналістиці. Щоб якось заробити на життя, Дімаров пішов у мандрі з геологами — колектором. «Слухайте, я влячний тій наволочи Маланчуку, інакше не побачиш би світу»...

Де він тільки не був... Кавказ, Тянь-Шань, Алатау, Урал, Забайкалля, Памір. Потенційний місяць поволання за фата-моргану всього життя — агатом.

Але ще раніше був Коктебель... Звідти почалася історія хвороби. Щоб «захворіти каменем», треба небагато: тільки б хвиля морська загойдалася і виллопула на берег пматочок живого вогню — сердолік... Письменницький курорт із проросійським духом. У примях — московські метри. Досконалі знавці ідеологічної літкон'юнктури, вони задають тон і стиль відпочинку. Незважаючи на чітке відпрацювання рухів, інколи і самі потрапляють у кумедні ситуації.

Уражена хворобою «каменю», пристрасний колекціонер, письменниця Марієтта Шагінян ще й володіла унікальним нюдом на сердолік. Інколи друзі на її прохання заперували камінь у пісок, а Шагінян, закусивши тонкі губи, вперто провішувала пісок на вранішньому пляжі... Метр за метром... Завжди знаходила. Якось пані Шагінян надові захопилися улюбленим справою. Впала рядном глупа ніч і довелось почувати у бухті між скель. Кепська справа... Час, коли пильні радянські прикордонники в постійному очікуванні шпигунів-диверсантів. Молоді хлопці, що вперше були в наряді, сполотніли від жаху, коли вєлетєвський чорний краб заверещав: «Я Марієтта Шагінян, советская писательница, не трогайте меня!».

Кімната письменника — наче музей академіка Ферсмана. Анатолій Андрійович терпеливо повторює назву кожного каменя. «Ось голубий топаз. Це гранат... Пам'ятаєте Купріна? Традиційно гранат червоного кольору. А цей — зелений, величезна рідкість. Опал... А це малахіт. По суті мідна руда, тільки окислена. Найкращі малахіти були на Уралі, але після війни по-варварському знищені. Комусь, бачите, прийшла в голову геніальна ідея переплавляти їх на руду... Все одне що алмази пускати в огню. А ось дивний камінь, поверхня якого грає різнобарвними відтінками, наче

співтворчість сонця, води та нафтової плівки... «Бог з вами, голубонько... Не формалин, а турмалин, — Дімаров із притиском, по складах повторює, — турмалин... Монокристал з особливими фізичними властивостями. У школі вам про нього мали б розповісти»...

У Анатолія Андрійовича специфічне ставлення до аметиста. Особливо до його фіолетових друзів. Можливо, навіть трохи нелогічне... За часів доволі біданької молодості Анатолій Андрійовичу заблагось перефарбувати розкішне світле пальто у темний колір: «Нехай буде чорне, як у всіх». Радянське виховання... Але чи з фарбою не склалося, чи щось ще... Одне слово, пальто стало таким, наче його запхали у вєлетєвський чорновий камінь і прокурили у бридкому чорнілі... Відтоді не любить фіолетовий колір, а зводно й аметист. А це той самий сердолік, котрий свого часу здетонував «кам'яну хворобу» письменника. Халцедон за будуючо, він бував різних кольорів і відтінків. Удвоєнений із ніх — агат. На Памірі Дімаров ледь не загинув, виколупуючи те диво зі скелі. Щобію видійшов із трюфем, як граніт на стіна зашурхотіла і провалилася у безодню.

Місцева вишивка, особливо візерунки килимів, часто повторює філігранні переливи агата. Наприклад, вірменські агати та орнамент тамтешніх килимів неймовірно подібні. Агати півночі такі ж холодні, як і сувора палітра одгу північних народів. Дивовижний камінь... Дімарова супроводжував у мандрах добрий товариш, учений спеціаліст, котрий вирощував штучні кристали. Алмази, рубіни, ніхт опал. Тільки агат був йому не під силу. Надто індивідуальний камінь...

Пригоди, мандрі, люди... Мама казала, що син народився з пір'їною в душі. От і носило його по всіх усадках... Мабуть, не тільки тому, що мав чарівний орнамент агата. Попри великі накладки, письменницькі пільги, будинки творчості, Коктебель, існувало ще й затлке повітря Києва. Воно по-різному впливало на людину. Хтось у його атмосфері набував героїчних рис, хтось перетворювався на тиху підлогу. Дімаров не засиджувався в Києві. Жит-

телю за характером, він не бажав собі тих полярностей. Мабуть, підсвідомо.

Про свій вибір написав книгу «Прожити і розповісти». «Не хотів себе якось виправдовувати. Тому не писав заднім числом, який я був розумний, а навпаки — який дурним сталіністом був і як мене перениховала Західна Україна».

Туди потрапив, коли від німців визволили Луцьк. Літачком полетіли, бо іншого транспорту ще не було. Деренчливий, лєтєе приземлилися... В часописі «Радянська Волинь» Дімаров очолює відділ культури. Дєсь через місяць в обком партії прийшли партизани із загону отамана Бульби Боровця. Нова влада оголосила: «Тих, хто борюся проти фашистів, чіпати не будемо!» Хлопці повірили. В редакції Дімаров дістав завдання написати про них велику статтю. Хто, звідси, як воювали... Не голєти, душ шістдесят. Зборю, кулемети. Почали знайомитися. Половина загону виявилася колишніми червоноармійцями, які втекли з німецького полону. «Ці люди воювали за Україну. Не так, як глєзував Остап Вишня». Через два дні нарис був майже завершений. Нєсподіваний звинюк редактора збив із пантелику. «Приносьте нарис і всі робочі блокноти». Потім збив всі аркуші у котуви і кинув у трубку: «Забудьте, що ви зустрічалися з ціми людьми, вони всі до одного уже в Сибіру».

Анатолій Дімаров не хоче перекидати відповідальність на хтось: «Ми були там справжніми окупантами. І німці, і ми».

Під зав'язку війни підкинула Дімарову скорпіон — унікальну книгу японських мініаторів кінця XVIII століття. Свого часу японський імператор зробив ексклюзивний дарунок кайзеру: пояснення витисненої німецькою. В окупованому Берліні крихкий шовк сторінок не раз «прасували» солдатською кирзєю у пошуках чогось «блискучішого»...

Розмова поволі пригасає. За вікном кийвської квартири Дімарова осінній банкет сонця, кольору та налітості плоду. Між палітурками книг, написаних протягом життя, — своє уявлення про світ, власна модель краси. Я ж подумки знову повертаюся до прилявку сільської крамниці, де гронами зіпдаються лимонні цукерки і радісно всміхаються дитячі обличчя. На полицях у квартирі письменника — камені. Кольорові уламки Всесвіту.